

Ը Ն Տ Ա Ն Ի Ք

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼ ՊԻՏԱՆԻ ԳԻՏԵԼԵԱՅ

Ա ՏԱՐԻ

1 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1884

ԹԻԻ 24

ԲՈՒՆԻ ՊՍԸԿ

Պրեւելք իրագրի (188) թուոյն մէջ
Հրատարակեալ կիլիկեան նամակը՝ յու
քում իրաւանց և ազատ կամոց բռնա
բարում՝ յայտնուած էր, ամէն զգայուն
հայու սիրտը խառնեց:

Հնգետաառնամեայ դժբախտ օրիոր
դի մը հառաչանքները կուգային Պոսֆո
րի ափունքը դղրդելու՝ այն դրութեամբ՝
ուր նկարուած աղիսղքում պատկերը հե
ծեծմանց ու արտասուաց շարժեց դա
մենքը: Ինչ որտառուչ տեսիլ՝ առա
քինի օրիորդ մը իւր անհատական իրա
ւունքներէն զրկուած՝ զոհ կիլիկեայ զրկ
ման և խժգժութեան բազմոյն առջեւ:
Եայտնարար այս կնչանակէ թէ Հայ իգա
կան սեռն Կիլիկիոյ մէջ կը վաճառուի,
հոն օրտերը կը վաճառուին, հոն սու
կայի գերեզմանութիւն մը տեղի կու
նենայ, ոճիք մը՝ որում չեն ներեր եր
բէք մեր ազգային բոլոր մարմինները:

Եւ ո՞չ ապաքէն քրիստոնեայ եկե
ղեցին կը հակառակի այն վատ դաւա
ճանութեան՝ որում կը զոհուի օրիորդն
մատաղ՝ ամուսնացնելով զինքն այնպիս
ւոյ հետ զոր կատէ:

Մենք ի սրտէ կը կարեկցինք այն
թշուառ Հայ օրիորդին վրայ՝ որ հաւա
սար է Վիրդինեայի և Լուկրետիայի,
այնքան նշանաւոր՝ պատմութեան մէջ
իրենց կրած բռնարարութեամբ:

Երբ իգական սեռը նախատակած
իրաւանց մասին, հարուածեալ՝ դաւա
ճաններու առջեւ, և խողալիկ կը լինի
վաթմարագոյն կրից, պէտք է ազգը
կարեկցութեամբ հետադատէ հակառա
կորդները, և ցնցէ զանոնք:

Այս խնդիր առաջինն և կարեւորա
գոյնն է, այս՝ մեր մարց և քերց դառն
է, այս՝ արեան և արտասուաց մէջ խեղ
դուած բողբ մը՝ որոյ տխուր արձա
դանդը մեզ կը համի Տարաթի ստու
րտաներէն: Հաւատացէք, ընթերցողք և
ընթերցուհիք, Օրիորդ Նարեկի այն բըռ
նարարեալ գուարթունը, խաւարի և մո

լորութեան այն զոհը մեր քոյրն է, քոյր մը իբրեւ Վերգինիա որ իւր գեղեցիկ ակնարկներով կը յանդիմանէ իրեն դէմ եղած այս անիրաւութիւնը, և կը խնդրէ իւր շուրջը այն հռովմէական ժողովուրդը՝ որ ինչպէս կործանեց տասնապիտաները, նայնպէս և այժմ բնաջինջ ընէ վայրագ շուրջները . . .

Արեւելքի մէջ չափաւ կորսուի անշիշատակ իգական սեռը իբրեւ անասուն. բռնաբարողք պէտք է գիտնան թէ այնպիսի դարու մէջ կապրին յորում մարդիկ Պիթագորի նման անտանոց վրայ խօսկ կը գլծան, և կ'ինքնն պիտի մնան նուաստութեան և անարգութեան մէջ, պիտի մեռնին հարուածներու տակ, կամ պիտի թունաւորեն ինքզինքնին, որովհետեւ քաղաքակրթն աշխարհ չաւեր իրենց բողոքանայ:

Օրիորդ նարկիզ ուզեց որ իբրեւ Հայ օրիորդ մը տպրի, ընտրէ այն՝ զոր կը սիրէ ինք և ում կը հաճին իւր ծնողքը, այս կերպով նա ցցուց թէ միայն իրեն համար նուիրական բանն պէտք է իւր հաճութեամբ րլայ, և ոչ տրոց քմա հաճոյից համեմատ: Հայրենակ գաւառաց մէջ այս օրիորդին նման շատ օրիորդներ կը հրաւիրուին սիրոյ, այնքաղքութեան՝ որ դահիճ մը կը թուի իրենց համար արդարեւ, կ'ինան նորա իրենց կենաց գարնան մէջ, իբրեւ ծաղկանց անուշահոտ թերթեր ոյց կեանքեր մի օր են եւեթ:

Մեր ականջներ ստեպ թատերական դժնդակ տեսարաններու միայն վարժած լինելով, չէինք կործեր թէ իրաւունքի և արդարութեան դատը այսքան մոռացութեան մէջ թաղուի. ահա ինչե՛ր կը գործուին ամուսնութեան խորհրդոյն, կենաց սուրբ նպատակին համար, որ

քան անտես կասնուի այն խորհրդատուն, որ սրբութիւն է ինքնին. սիրոյ հանգոյցով ամբարկուեալ ամուսն ինչ ներշնչումներ ունին, այլը ի տես իւր կնոջ կերպէ երկնային եղեմը, կ'ինքն տես իւր ամուսնոյն կը յիշէ իւր Առաւածը, անդ ամէն ինչ երջանկութիւն է, ամէն ինչ՝ հրճուանք: Բօլ ժամէ իւր Ընտանիք անուն պատուական մատենին մէջ կըսէ թէ՛ ինք հին Հնդկական գիրք մը կարդարով գտած է Մանուի վէպը՝ որ հեշտազուարճ տղաւորութիւն մը կը թողու, և զոր քաղցրոյնք համակամ ամուսնութիւն մը կ'կոչեն, մինչդեռ այն վաղեմի և անզգայ հնդկները զայն երկնային հաճութեան տեսակէն կը յորջորջեն:

Ամենուրեք մեծ բարբարոսութիւն կը նկատուի բռնի միաւորութիւնն առն և կնոջ, մենք ի զուր չիմտուենք մեր ոտիներն թշտատելով հին և նոր սոցալց պատմութիւնները, հինաշխարհի աւանդ թողած սճիրները և խժգժութիւնները հաւատարմութեամբ կը պահուին կիլիկիոյ և Ասիոյ հայաբնակ գաւառաց մէջ Հայ անխիղճ արանց քով: Հայ անուան՝ նախատինք, և Օսմանցի արտգոմիս արհամարհանք բերող այս արաւաճները ժառանգած են սեւ սեւ սրբութիւն, որոնք յսրութեան և անօրէնութեան մէջմէկ հնոցներ են:

Միայն Օր. նարկիզ չէ, ինչպէս ըսինք ի վերեւ, որ կը դատաւարտուի, զոհ լինելու այնպիսի գեղձմանց, տուներ կործանող այս բռնութիւնը առաջինը չէ որ զմեզ այսպէս կը յուզէ. մեք իրաւանց դարանող շատ մը միջադէպեր տեսի ունեցած են և կ'ունենան, և որոց արտար արձանադրութիւնը օր մը ազգային տարեգրութեան մէջ պիտի գրուի:

Վուխ իրրեւ սգապատ չիրմի մը տա-
պանադիրը որ պիտի արձանանայ Հայ
Բեականն սեռի անմեղ զոհերուն ի յի-
շատակ:

Ի խոր խոցեցար անշուշտ և դու,
ն՝ Ազգ. Հայուհեաց Ընկերութիւն, որ
հէք տանուհիդ (*) այսպէս իրաւանց,
և սկզբանց վայելքներն չստացած՝ կը
սանձուի, չյուզուեցա՛ր և դու, երբ
այդ թշուառ օրիորդը հեծեծանօք կը-
ռէք: «Ձեմ ուզեր, զիս ծնողացոյ յանձ-
նեցէք»՝ չցնցուեցա՛ր ուժգին այս խօս-
քերէն: Վասն զի դու ևս ծնողք եղար այդ
օրիորդին, ծնող բարոյական, ա՛հ,
քու սանս լհիդ երբ քեզ չը յանձ-
նեցին, չբողոքեցիր դու, քանի որ քու
բողոքդ անկարելի է որ չլուի, մայր
եղար դու, իբրեւ սողոմնեան գատա-
րանի աւջեւ ներկայացուցած մայրը՝ որ
կուզէ պահել իւր սրդին կենդանի,
ուրեմն միայն սղալ չմնար քեզ, ակա-
նապես լինելէ վերջ օրիորդին կրած տա-
ռապանաց, օգնէ այն դժբախտ ծնողաց՝
որ ի կիլիկիա կը փոխանորդէ քու մայ-
րութեանդ ի վերայ անմեղ օրիորդին,
որոյ մահու դադալը կը պատրաստեն
հրեշներ, կը ծիծաղին նոքա անմեղու-
թեան վրայ, ոճրի և անիրաւութեան
գահերու վրայ կը բարձրանան, գծախա-
յին ուրախութեան ճաճանչները կը ցո-
լացնեն իրենց պժգալի դիմաց վրայ,
կիլիկիոյ խորը դարանաճ ատելութեան
և խաւարի դեւեր, այլ ո՛չ, ո՛չ, նոցա
ուրախութիւնը պիտի փարատի, վասն զի
Ազգային վարչութիւնը պիտի սթափի, և

(*) Բնաբանական օրիորդը Հոճոյ մէջ
Ազգ. Հայուհեաց Ընկերութեան արգետմբ բաց-
ուած վարժարանը կրթուած էր և հոն իւր ու-
սումը աւարտած: Տես ի նամակն:

և Ազգ. Հայուհեաց Ընկերութիւնը՝ պի-
տի գգուէ գրկաց մէջ իւր հէք սանու-
հին, և պիտի միխթարէ նորա յուսա-
հատ ծնողն՝ ում այս ժամուն՝ ճակատա-
գիրը թօյն կը մատուտակէ . . . :

ՍՕՐՍ ԿՐՈՆՔԸ

(Շար. և վերջ)

Փոքր ծառուղի մ'էր այն ուր ցան-
ուած էր դեղին աւաղ կարմրեկ, և ու-
րոյ եզերքը տնկուած էին հաղարջներ
և ուրիշ պտղատու ծառեր. իր դըւ-
խէն վեր չէին բարձրանար ասոնց կա-
տարները: Կաղնիներու թանձրախիտ
խուրձ մը կար ծառուղոյն մէկ ծայրը
և պատ մը՝ միւս ծայրը: Պարտիզին ա-
մենէ ամայի ու ամենէ պատուարեայ
տեղն հոն էր: Ասոր համար ահա մայրս
նախադաս կը համարէր այն տեղը, վա-
սըն զի այդ ծառուղոյն մէջ՝ անդրա-
գառնալով նա յինքն՝ կը տեսներ միայն
ինչ որ իւր սրտին ու հոգւոյն խորը, և
ո՛չ թէ ինչ որ երկրի հորիզոնը կը պար-
փակէր: Արագ բայց խիստ կանոնաւոր
քայլերով կը ճեմէր հոն, իբրեւ մէկն
որ կորովով կը խորհի, որ կերթայ դէպ
ստոյգ նպատակ մը, և զոր խանդը կը
վերայնէ քալելու ատենը: Գլուխը սո-
վորաբար կը լինէր բաց, և գեղեցիկ սեւ
մազերը կիսով չափ ձգուած կը լինէին
հովին. դէմքն՝ օրուան միւս ժամերէն
քիչ մ'աւելի ծանրախոհ, մերթ թեթեւ-
ինչ կը հակէր յերկիր, մերթ կը բարձ-
րայնէր յերկին: Ուր իւր հայուածքը
կարծես կը փնտռէին առաջին աստղերն
որք կսկիւնէին գիշերային կապոյտէն ան-
շատիւ հաստատութեան մէջ: Բազուկ-

ներն՝ արմուկէն վար, կը լինէին մերկ, ձեռներն երբեմն միացած կը լինէին աշօթողի մը ձեռացը պէս, և երբեմն աւձակ՝ որոյմով կը քաղէր՝ դրօսանաց համար՝ մի քանի վարդ կամ մի քանի մանուշակագոյն բաղրջուկ, որոց բարձրուղեշ ցօղանները կածէին ծառուղւոյն եզրը:

Շրթունքն երբեմն կը լինէին կիտուրաց ու անշարժ, երբեմն ալ գոց ու աննշմարելի կերպով մը շարժուն՝ իրերէ շրթունք անոր որ երազին մէջ կը խօսի:

Այսպէս՝ կէս ժամու չափ՝ կերթեւեկէր նա ծառուղւոյն մէկ ծայրէն միւսըն երկու երեք հօրէւր անգամ, երբեմն աւելի, երբեմն պակաս՝ նայելով երեկոյեան գեղեցկութեանը, իւր պարագոյ ժամանակին կամ ներքին ներշնչման յորդութեանը: Թէ ինչ կընէր նա այսպէս, գուշակեցիք զուր անշուշտ: Վայրիկ մը Աստուած միայն կապէր: Խոյս կուտար նա երկրէն: Կամաւ կը բաժնուէր այն ամէն բաներէն որք այս երկրի կը հպէին զինքն, և կերթար՝ Արարչին հետ կանխագոյն հաղորդակցութիւն մը հաստատելով՝ արարչութեան ծոցոյն մէջ գտնել այն երկնային սփռփանքն որուն պէտք ունի համբերատար ու սիրող հոգին՝ վերստին ստանալու համար ոյժ համբերելու և սիրելու մշտեւս աւելի:

Ինչ որ Աստուած կըսէր այդ հոգւոյն, Աստուած միայն գիտէ. ինչ որ նա Աստուծոյ կըսէր, գիտենք մենք զայնս գրեթէ իրեն պէս Անկեղծութեամբ և զգլմամբ ի սնդրադարձութիւններէն՝ անոնք այն թեթեւ յանգանաց վրայ զորս կրնար գործած ըլլալ օրական պարտաւր կատարմանը մէջ: Մեզմ յանդիմանութիւններէն՝ զորս

ինքն կընէր քաջաշէրտելու համար բաւագոյն համապատասխանելու ոյն երկնային շնորհաց որոցմով օժտեալ էր իւր վիճակը: Երտաբուզի շնորհակալութիւններէն առ նախախնամութիւնն այն մի քանի փոքր երջանկութեանց համար զորս նա կը վայելէր ի մեզ, այսինքն իւր որդւոյն՝ որ ոչ տուած էր ընտիր հակամտութիւններ, իւր աղջիկներովն՝ որք աչացը տակ կը գեղեցկանային օրէ օր: Իւր ամուսինովն՝ որ իմաստութեամբն ու զորմանալի կարգաւորութեամբը սաւկաւիկ մի յաւեցուցած էր դոյզն հարստութիւնն ու տան ապագայ բարեկեցութիւնը, անոնցմէ զատ՝ ցօրեններն, որոց տեսքն կաւեռէր առատ հոնձք, այդին՝ մեր գլխաւոր հօրատութիւնն, ուրոյ քաղցրաբոյր ծաղիկները կը խնկէին օգն ու կը խոստանային տկոզմուն՝ այդեկութ, բերկրեցնէին զինքն ու կը լռնուին սիրտը խնդութեամբ: Եանկարծակուն, զբաւիչ հոյեցողութիւններն էին անոնք հաստատութեան անբաւարարութեանը վրայ, անոնցաւ բանակին վրայ: Եղանակին գեղեցկութեանը վրայ: Ժաշկանց յօրինումքին վրայ, միջատաց վրայ և մայրենի բնաղղմանց վրայ թըռչնոց, որոց մի քանի բոյները կը աւանդէին միշտ մեր վարդենեաց կամ թըրփոց ճիւղերուն մէջը, բոյներ՝ զորս կը յարդէինք մենք ամէնս ալ: Այս ամէնն՝ ի տաճար ընծայուած երախայրաց պէս, որտին մէջ իրարու վրայ բարդուած, և իւր մատաղ խանդին բոցովը վառ գուրու կը ցողանային հայեացքով, հաւաքներով, աննշմարելի շարժումներով և խաղ ձայնիւ մրմնջուած Սաղմոսերգութիւններով: Եհտ՝ ինչ որ՝ այս խոհանաց ծառուղւոյն մէջ՝ կը լսէին խոտերը, տերեւները, ծառերն ու ծաղիկները միայն:

Այս ծառային նուիրական տեղւոյ մը սրբափայլին սէն էր մեզ համար, կը համարէինք զայն իբր մատուռ պարտիզին ուր նայն ինքն Աստուած կայցելէր ողբ մատարան: Չհամարձակէինք զալ հոն խաղալ. թէեւ փակ չէր սնոր մուտքն մեր առջեւ, բայց մենք կը ճգէինք որ իւր խորհրդաւոր գործածութեանը ծառայէ այն գլխովին:

Հիմա եւս այնչափ տարիներէ վերջ՝ յորմէ հետէ մօրս ստուերը միայն կը շրջի հոն, երբ այն պարտէզն երթամ, կը յարդեմ անոր ծառային: Անկէ անցած միջոցիս՝ կը խոնարհեցնեմ գլուխս, բայց ես ինքս չեմ շրջագայիր անոր մէջ, զի մի գուցէ ջնջեմ անկէ մօրս հետքը:

Երբ գուրս կենէր նոս այն սրբափայլէն և կը դառնար առ մեզ, աչերը թրջուած կը լինէին արտասուօք, և դէմքն եւս աւելի պայծառ ու խաղաղ՝ քան սովորականն: Ենթահայր շրթանցը վրայ՝ ա՛լ աւելի քաղցր ու ա՛լ աւելի սիրուն բան մ'ստացած կըլլար իւր սովորական ժպիտը: Կարծես թէ թօթու փռած կը լինէր վրայէն տխրութեան կամ երկրպագութեան բեռ մը, և թուէր թէ՛ օրուան քնացեալ ժամերուն մէջ՝ աւելի թեթեւաբայլ կը դիմէր դէպ իւր պարտքերը:

84 - 230 գրառում

Համարդին

Գ. Ա. Մ.

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԵՏԱՆԻՔ ՄԸ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՎԷՊ

ՔԼՈՒԽ Զ:

ՄԵՌԵԱՆԸ ԿԸ ԿԵՆԻԱՆԱՆԱՑ

(14)

Աստուծի անկումը մահաբեր էր, ուստի հետզհետէ մահուան գողուկը պիտի տարածուէր իւր վրայ, ամէն օգ-

նութիւններ տնօրուտ էին, սակայն կաշ ընդին ի գործ կը դրուէր սրպէս զի ազատութեան հնարք մը գտնուի. հէ՛ք երկաթագործ, աւելի լաւ էր որ քու ուղ գործէիր, քան թէ իբրեւ գործարանատէր մը հրամաններ սրտապիր. ա՛հ, ինչ մօրմնք անհուն նոցա ողբ ըստ փոփոխէն է Աստուծ, կողբայ զինքն իւր ամուսինն գորովագութ, կողբայ ընտանիքն համայն, մանաւանդ կողբայ իւր բարեկամ, որ իւր երջանկութիւնը պիտի գնէր մեր հիւանդէն. ինչաւ Աստուծ երջանկութեան մը կատարէն կորստեան փհը, փարատեցան ամէն ոսկեթիւ ու նուրճներ, սակայն ինչ քաջութիւն առաքինւոյն համար՝ որ իւր տառապանաց մէջ գոհ և զուարթ կօրհնէ տէրը: Իւր հիւանդութեան գառն օրերէն մին էր, երբ ինք սովորականէն աւելի կը տունջուէր, յանկարծ իմաց տուին իրեն անծանօթի մը գալուստը, բնազդմամբ Աստուծ այն ախար կացութեան մէջ ուրախացաւ, այդ ուրախութիւնը տեսնելով ընտանիքը յիմարացած կարծեսցին զԱստուծ, սակայն յիմար չէր նա:

Դժբաղդ հիւանդին ներկայութեան բերին օտարականը, լաւ մը փաթկած էր թիկնոցին մէջ. տեղեկութիւն ուղեց Աստուծէն՝ հիւանդութեան համար, Աստուծ պարմանքով համակուած տուտ ամէն տեղեկութիւն, ըստ թէ ինչպէս խորաւորն եզրէն պահապիծեցաւ, և թէ ինչպէս մարած տուն բերած էին զինքը որով ս'ըջափ յոյսեր անհետացուցած էր, վասն զի պիտի թողուր քիչ ժամանակէն զաշխարհ շտեմներով իւր և իւր սիրեցեաց երջանկութիւնը, չփայտելով բախտին առ ինքն ընծայած շնորհները, այնքան տառապանքներէ յետոյ այս բարձրութեան հասնելէ վերջ, գլխիւ յան-

կարծ գերեզմանի անդունդը, այս իրեն համար նուազագոյն ցաւ մը չէր իրեն համար, ինչ աշխարհ և ինչ կեանք. օտարականը Ատոմի այս և այս օրինակ խօսքերը լռելէ յետոյ, կարեկցութենէ չարժեալ արցունք կը թափէր, ինչ զարմանք, նոյն պահուն և ընտանեաց բոլոր անդամները արտասուօք համակուեցան: Ընդհանուրին յուզմունքը քիչ մը դադրելէ վերջ զարձեալ ըսաւ Ատոմ:

— Բայց ոչ, չպիտի յուսահատիմ երբէք, ինձ հասած բոլոր հարուածները անվեհերութեամբ ետ պիտի մղեմ, երբէք չդողացի տկարութեանս վրայ, և կայծակնացոյս սպառնալիքներն ճախտագորին ետ մղուեցան միշտ ինձմէ շատ հեռու, շատ փոքր աղէտներ չէին որ եկան հասան ինձ, Ռուսիացւոյն մեկնումը քանտարկութիւնս, աղքատութիւնս, խորխորատին մէջ անկումս, մանաւանդ որդեկիս կորուստը . . .

— Հայր իմ, ըսաւ անծանօթ կարծուածը իւր թիկնոցը ուսէն նետելով. ահա քու որդիդ, ահա կորուսեալը:

Դժն, իմ որդիս ինչ, երջանկութիւն, ըսաւ Ատոմ, և իւր տկարութեան մէջ իսկ գիրազօր ճիգ մը ընելով կէս մը ելաւ անկողնոյն մէջ գրկեց իւր որդին և համբուրէր զանի:

Որդւոյն մայրը՝ որ ապշութենէն սասանած էր, վազեց առ իւր անձկութիւն և սիրոյ արցունքներով զանի թըրջեց, և ինչ կը մնար ընել նաև սիրելի Աղիւիին, որ գորով էր բոլորովին, համբուրել իւր եղբայրը, բաւական չէր գորովանաց եղեմը կը ծծէր նա:

Ուրախութիւնը անվերջ էր, սէրը չէր յադեմար, որ բարեբար զօրութիւնը այժմ յանկարծական փոփոխութիւնը կը

մտցնէր այս ընտանեկան սուրբ յարկին տակ, որոյ իւրաքանչիւր անգամը առաքելութեանց հրաշակերտն էր:

Երիտասարդն կը պատմէր խանգաղատանօք իւր բոլոր արկածները, կը բաժնատապանքները, հակառակորդի մը ձեռքէն կրած թշնամանքը, խաբէութիւնները, իւր կեանքը և իւր սիրելեաց երջանկութիւնը ուղահաղկելու համար ըրած ջանքերն, վերջապէս ամէն բանէ յուսահատ՝ վերստին իւր հայրենիքը մեկնելու համար անցուցած վրտանքները, այն ստեղծի մըրիկը՝ որոյ զոհ գացին շատ մը նաւորդներ և վերջապէս համիկը:

— Բայց, հայր իմ, թէև անվտանգ ձեր գիրկը հասայ, ստեղծ, աւաղ, ինչ վիճակի մէջ կը գտնեմ զձեզ, բոլորովին աւաղելի կացութեան մը դատապարտեալ:

— Մի հոգար, որդեակս, բարեգութ է Աստուած:

Այս միջոցին եկաւ Ատոմի հարուստ բարեկամը՝ որ չէր կրնար բաժնուիլ միշտ իւր բարեկամէն անոր դժբախտ վիճակին վրայ հարկ եղած տեղեկութիւնները ստանալու համար, մանաւանդ թէ հիւանդը իւր երջանկութեան ծընողն էր, որչափ նուիրական էր անոր կենդանութիւնը իրեն համար, քանի՜ թանկագին էր նա:

— Խնչպէս ես, սիրելի Ատոմ, երեւոյնէ լաւ ես, ցաւերդ ամաքեցան:

— Այո, աղիւ բարեկամ, բաւական ուրախ եմ, բնաւ ցաւ չեմ զգար, եպիկուրեաններու պէս կ'ըսեմ թէ որչափ ցաւերն զիս չարչարեն, դարձեալ անոնց ցաւ չպիտի ըսեմ: Վիճակիս այս փոփոխութիւնը որդւոյս կը պարտիմ, ահա նա՛ որոյ համար ըսած էի քեզ թէ օ-

տարութեան մէջ մեռած էր, սակայն ոչ
հրէինք կենդանի պահած են եղեր յու-
րախօսութիւն ինձ և ընտանեացս:

— Նաև քու բարեկամիդ, կրտսէ
Ատոմի բարեկամը եկուր գրկեմ՝ զքեզ
ազնիւ եղբայրակից, ընդունէ դիւ աշ-
տուհեան քեզ եղբայր խանդավիւր:

— Շնորհակալ եմ քու ընծայած
եղբայրութեան նուէրիդ համար:

— Մինչև ցարդ կը կարծէի թէ միւ-
այն հայր մը ունիմ (Ատոմը ցուցնելով)
և չէի կարծեր որ եղբայր եւս ունիմ,
զոր օտար երկիրն կաշխմեցած էի ցայ-
ժամ իւր ծոցին մէջ:

— Որչափ շնորհապարտ ենք, կրտսէ
Ատոմի կինը, այս երիտասարդ բարե-
բաւրին, որ ամէն կերպով մեզ պաշտ-
պան հանդիսացաւ, ինքն էր, որ Ատոմի
բանտէն ազատելէն վերջը իւր վստահու-
թեամբը պատուեց, լիապարզ և կայաց
իւր նուէրներով, և այդու բարձրացուց
զմեզ մեր անցեալ վիճակէն, սակայն
ինչ օգուտ, չուզեց երկինք, որ այս բա-
րեբաւրին անկեղծ տրամադրութիւնները
մինչև վերջ գործադրուին, ըստ որում
ինքն էր դարձեալ դժբախտ երկաթա-
գործի մը դուստրը ուզեց իրեն բարձ-
րութեան հասցնել, և իրեն հուսադրե-
ցնել:

Ատոմի բարեկամը գլխիկոր և շա-
ռագունեալ կ'ընդունէր զմայրմամբ այս
խօսքերն, որք իւր երջանկութեան հա-
մար էին, և ոյց ազգեցութիւնը Ազնի-
ւի եղբօր վրայ ևս ներգործեց: Նա ևս
ուրախ էր լիովին:

Այս ուրախաւիթ պահուն Ատոմի
ցաւերն սաստկացան յոյժ, թէև բժիշկը
ըսած էր Ատոմի բարեկամին թէ չսպ-
րիւր Ատոմ, սակայն ամէն ոք կը յու-
սար թէ վայրկենապէս կ'անցնէին այդ

ցաւոց սաստկութիւնը, Ատոմ ինք ևս
զգաց թէ կը կոշուէր յաւիտենականու-
թենէն, ուստի իւր մօտ կանչեց ընտանե-
աց բոլոր անդամները:

— Մտիկ ըրէք, մինչև ցարդ իմ
կեանքս երազներով որորուն եղաւ,
մերթ ժպտեցայ, մերթ տխրեցայ, սէր և
սուգ հաւասարապէս ուրախացուցին զիւս
և տխրեցուցին, բայց շնորհակալ եմ
Ատոմից, դեռ երէկ, երբ քահանայն
ի բժշկութիւն հազույս կուտար ինձ ան-
մահ կենաց հացը, չէի կարծեր թէ
այսքան շուտ պիտի սլանամ ի յաւիտե-
նականութիւն, ահա այժմ կրօնքը ինձ
թեկը կուտայ, որպէս զի ազատու-
թեամբ թռչիմ յանհունութիւն, պիտի
տեսնեմ անշուշտ հոն հրեշտակներ, և
ո՞չ ապաքէն աստ ևս տեսայ հրեշտակ-
ներ, իմ որդիներս, ոյց կարգէն է և
այս երիտասարդ բարեկամս, դու, ո'
բարեկամ անտապաւթ, այստեսեալ
ընդունէ իմ տեղս որդիս՝ որ պիտի աշ-
խատի անշուշտ եռանդեամբ յօգուտ
քեզ, նա պէտք չունի յորդորանաց
անձնուիրութեան համար, վասն զի քու
եղբայրդ է, իսկ դու, դուստր իմ Ազ-
նիւ, այս երիտասարդին հետ ձեռն ի
ձեռն ուրախութեամբ ընթացիր կենաց
ատարելելին մէջ, սիրէ դանի, ինչպէս
սիրեցիր ցարդ ծնողքդ, որք սիրեցին
զքեզ առաքինութեանց պաշտելի հը-
րեշտակդ:

Ձեր ամուսնական կենաց մէջ պի-
տի երեսն դժուարութիւններ, ոյց ա-
ռաջքն առնուլ՝ տառաքենաց դործն է:
Ձեզ՝ օրհնութիւնք Ատոմից և աղօթք
իմ թող խրախուսեն:

Վերջապէս դու, սիրելի ամուսինս,
հովանացիր և դու տանց վրայ, օրհնե-
աւ լինին միշտ ընտանեաց բոլոր ան-

... դամ ... ներն ... օրհ ...

Շնչառութիւնը դժուարացաւ այս խօսքերուն վրայ, ինկաւ գլուխը յիւր բարձին, և մինչ ամենքը կուգէին դուռնի գանի շատ ու շատ, նոյն ոչ ևս էր Ընտանեաց բոլոր անգամաց կականաւորողն ու կոծը գութեց թէ առաքինի մը կենաց դպրութենէն ջնջուած էր, և երկնից մէջ կը ժպտէր:

ՎԻՊԱՍՅՈՒ

ՎԵՐՁ

ՄԱՅՐ ԵՒ ԴՈՒՍՏՐ

Դ. Մայր իմ, միայն քու գիրկդ ունիմ ինձ ապաստան, արտաուօք թողլէ յետոյ դպրոցական աշխարհը, ուր իբր գրախախտ մը մէջ կը վայելէ շատ մը հրճուանքներ, չլիտէի թէ ո՛րքան քաղցր էր այն խաղաղիկ օթիանը, այժմ՝ կղզամ թէ մարդ որքան հեռանայ իւր սիրած առարկաներէն, այնքան յափշտակիչ կը թուին այնուրիկ:

Մ. Գուռար իմ, միթէ այս տունն ևս չ'ներկայացներ դպրոց մը՝ ոչինչ տարբեր անկէ, որ ասկէ առաջ թողա՞ցիր վասն զի հոն տեսականը ընդունեցար, հոս գործնականը պիտի ուսանիս, չար վեցար միթէ դպրոցին մէջ թէ սուսեւրն ևս դպրոցներ են, գիտեմ թէ ինչ սրտառուչ յիշատակներ թողուցիր վարժարանիդ մէջ, զմայրւմ եղար ուսուցչացդ, օրինակ հանգիստացար բնկերուհեացդ, երջանիկ մայրութիւն, ո՛րչափ ուժգին սիրտս կը արտփէր, երբ քու դպրոցական յաջողութիւններուդ համար ամէն կողմէ եղած լիաբերան գովեաններն ինձ կը հասնէին:

Դ. Այդ գովեստներն բոլոր՝ իմ

ուսուցչացս կը պարտիմ, ախր ո՛ն ինձ, որ չկրցայ իմ՝ երախտագիտութիւնս ինչի յայտնել նոյս. մայր իմ, ամենէն աւելի անոնց վրայ կը համակրիմ, նոքա զմեզ տեսներով կըրտիպուէին քողարկել իրենց վշտերը, որպէս զի մեզ դուռարթ երեւան, գիտէինք թէ անոնք իրենց վիճակին վրայ շատ տրտունջներ ունէին պաշտօնական մարմիններէ, սակայն անոնք կըստիպէին զմեզ՝ որ սէր ունենամք Ազգին գլուխը եղող անձանց վրայ, և միշտ յարգեմք զանոնք: Առողջաբանութենէն ուսանք թէ դրական աշխատութեանց պարագայներ, դասախօսներ են. դիւրագրգիւ և մեղմադձիկ որչափ կը լինին, արդ մեր դատախօսներն կը գրգռուէին արդեօք, գիտնալով մի անգամայն թէ անոնք միշտ ցաւամբ պատճառներ կ'ունենան:

Մ. Այդ դժբախտ արարածներն ալ օր մը պիտի կրնան իրենց վիճակին բարւոքումը տեսնել, և շատ հեռու չէ այն ժամանակը յորում նոքա բարձրանան, անյեղչի մէջ ունեցանք թէն բարձրագոյն վարժարաններ, սակայն մասնաւորութիւններ էին, այժմ՝ կրթութիւնը կ'ընդհանրանայ, կամ, բաւ ևս է ըսել, նախակրթութիւնը մեր մէջ կ'ընդունուի հետզհետէ, ինչպէս ընդունուած է յեւրոպա: Այսպէս ամեն ինչ բարեփոխում կը կրէ, և յուսալի է թէ կրթութեան ծառայողք ևս պիտի կրնան քաջալերուիլ:

Դ. Մայր իմ, շատ երջանիկ է եղբայրս, որ իւր դպրոցական ընթացքը աւարտելէն վերջ յաջողեցաւ բարձրագոյն կրթարան մը մանալ, օրիորդները միշտ զրկեալ են, նոյս շնորհուած չէ իրենց փափաքները իրագործել, ա՛հ, շատ դժ պիտի ըլլայի, եթէ առ նուազ

տարի մը ևս բարձրագոյն դպրոց մը երթալի և հոն աւարտէի գաղղիներէնի ուսումն :

Մ. Մանկական է փափաքդ , դուռ-տըր իմ , աշխատէ որ այսուհետեւ դուքեզ աւաճնորդես , գիտես թէ ինքնագնութեամբ որչափ մարդիկ յատն-ջացած են . անցեալները խմբադիր մը իւր թերթին մէջ կը յայտնէր թէ ինք տուանձին աշխատութեամբ կարողացած էր ուսնիլ Անգղիերէն լեզուն , և միթէ այդ խմբադրին նման չկա՞ն շատեր , որ ուսանին այս կամ այն լեզուն , զարմա-նալի են այժմու օրիորդաց փափաքնե-րը , և երբ անգամ մը թողուն իրենց վարժարանը , ալ ևս չեն ուզեր բաժ-նուիլ անկէ , մանկակա՞ն անախառ-թիւն , որով կը կարծեն բարի նպատակ մը պաշտպանել մինչև վերջը , և եթէ կարելի ըլլայ դպրոցատիրութեան հա-մար նահատակներ ըլլալ կուզեն :

Գ. Կըզամ թէ անտեղի է փափա-քըս , մայր իմ , շնորհակալ եմ որ զիս շուտաւորեցիր , ոսկայն չե՞ս դարմանար , մայր իմ , երբ ըսեմ թէ կան դեռ եւս այնպիսի օրիորդներ որ ամէն բանէ աւելի դպրոց երթալ կ'երազեն , ս'ըջափ-ան-խորհորդ են նոցա փափաքները . մայրե-րը շատ անգամ նոցա երազաց համախոհ կ'զանուին , ես իմ մասին ընտանեկան յար-կը սխեմ դպրոցական օթեանին չափ , դպրոց եղած ժամանակս անգղիական սա-երդնիլըսէինք . Հո՞ Ե-Յ՝ Հո՞ , տուն , քանցը տուն . յիրաւի որքան քաղցր է տունը , անասուեր աշխարհը՝ ուր ունիս մայր մը բարեպաշտիկ և փորձ , խոհական և հե-ղահամբոյր , ո՞վ կարգելու գիտ սիրել մայրս , ընդ նմին յարգել և ուսուցիչ-ներս , ո՞վ կը հակառակի ինձ օրհնել դպրոցն , և գորովիլ տան վրայ :

Մ. Օրիորդ մը աւելի պէտք է սի-րէ իւր տունը իւր ամենէն աւելի , վասն զի այդ տան կամ նմանօրինակ բնակութեան մը ինքնավարութիւնը ի-րեն պիտի յանձնուի քիչ ժամանակէն , ինք պիտի գեղադարդէ այդ տունը իւր ձեռագործներով , պիտի պահպանէ ա-նոր ամէն մասերուն , հոն է իւր հայ-րենիքն , ուր պիտի ժպտի իւր համազգե-տաց յաջողածաց վրայ , կամ պիտի տխրի իւր նմանեաց աղետից վրայ :

Հոն պիտի ընդունի բազում տաղա-ւորութիւններ , որոնք նուիրական պիտի ընեն իւր գործաւից բնակութիւնը :

Գուտար իմ , ցորչափ լինիմ ի կեն-դանութեան , այս տան թագուհին եմ ես , և իմ փախարքայութիւնս դու կը վարես . իսկ երբ մեկնիմ յատենաց , կամ դու երթաս ուրիշ տուն մը կազ-մել , այն ատեն դու պիտի ըլլաս դշխոյ , աշխատէ որ ժամ առաջ կրթուիս ըն-տանեկան հրահանգաց մէջ , և կառու-ցանեա այնպիսի տուն մը՝ որոյ անկիւ-նաքարերն լինին մարքութիւն , տնտե-սութիւն , առողջապահութիւն և բարու-յական :

Գ. Շատ ուրախ եմ որ միշտ կը յոր-դորես քու քաղցր և դմայլելի շրթնե-րովդ՝ առաքինութեան ճամբուն մէջ , քու ազգեցիկ լեզուիդ չափ միշտ տխուր յիշատակներ մեզ խորհրդածութեան կը հրաւիրեն . երբ անցեալ օր եղբօրս հետ մեր զիւղի գերեզմանատունը դացի , ուր շատ անգամ կերթայիր արտասուել տե-սայ հօրս գերեզմանին քով հսկայածեւ շիրիմ մը՝ ուր գրուած էր « իմ առաքի-նութեամբքս դեռ կապրիմ » . ահա սող-մը որ կը ցուցնէ թէ մեռեալը յարու-թիւն կ'առնու իւր առաքինութեանց յի-շատակաւ . ահա զօրաւոր յորդոր մը առաքինանալու :

Մ. Որչափ բարեբախտ ես եղիր, որ կրցեր ես գտնել այդ շիրիմն խորհրդածութիւններդ արծարծելու համար. սուկայն գիտցիր դուստրդ իմ, թէ այդ գերեզմանատունէն՝ ուր կը հանգին մեր հայրերն ու մայրերն, անկէ շատ յիշատակի կոթողներ վերցուած են, ազգային և բարեպաշտական հաստատութեանց շինութեան համար, ոխաւոր սովորութիւն մը, որ կը բառնայ մեր իգերեզմանաց ակնածելի յատկանիշն, մեծ հոն ի դուր պիտի փնտռենք մեր հարց շիրիմներն. եթէ գերեզմանաց ոգին յառնէր միանգամ և բողբոջ մը արձակէր մեր ճակատին, ի՞նչ պիտի կրնայինք արդեօք պատասխանել, միթէ հայ ազգը այնքան տկարացած է որ իւր հաստատութիւնները կառուցանելու համար նախնեաց յիշատակները խորհրու երէ, եւ աւելի կուզեմ գլուխս դնել այն եկեղեցւոյն կամ դպրոցին հիմանց վրայ քան թէ իմ հարցս սակրատին ամբողջ շիրիմն կ'ըծանեմ միթէ կենդանիք չեն կարող շէնքեր շինել, և ի՞նչ հարկ երթալ մեռեալներէն օգնութիւն ուզել, յարգէ՛, դուստր իմ, միշտ յարգէ գերեզմանները, քու ամեղ և դպրոցիդ չափ, և անոնցմէ աւելի, երբ երթաս յայցելութիւն քու սիրելի հօրդ անշունչ սակերց, նորա հոգակոյտին վրայ ծաղկանց խաւովի կանգնէ, վառն զի հաւերդ ծաղկներու պէտք չեն ունենար իրենց հաստատութիւնները կանգնելու համար, որով հօրդ սատերը կափովուք միշտ վայելելով անուշահոտութիւններ:

Գ. Կը հասկնամ ըսածներդ, մայր իմ, այս սիրենք դպրոցներն, այլ չնայեմք սուները, դպրոցներէ և սուներէ վերջ սիրենք գերեզմաններն, վառն զի

անոնք եւս մեր սուներն են. հոգեաց օթեւաններն: Ահա այս կը պատուիրես դու. երանի թէ ես եւս այլոց նման ձայն ունենայի հրապարակի վրայ, և յայտնէի իմ որախ ցաւերն՝ որովք լեցուեցայ այժմ լսելով քու օրոտաուշ խօսքերդ, երանի թէ քեզ նման ամէն մայրեր այս ղգացումները ապաւորեն իրենց սրգւոց սրտին մէջ, որպէս զինաքա եւս ինձ նման վատին:

Մ. Ուրախ եմ որ իմ ըսած դոյզն խօսքերս կը թափանձեն սրտիդ մէջ. վաղիւ երբ քու մայրդ եւս չուէ յատուկ այն ժամանակ յիշատակ իւր այս խօսքերուն իւր հոգակոյտին վրայ անկէ վարդենի մը:

ՋՂԱՅԻՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆ

Անդառնալիւն Վշիւն Գրուիւն:

Երբ կտոր մը ջղային գոյացութիւն դիտեմք մանրացոյցով, կը տեսնեմք թէ՛ այս հիւսկէնին հիմնական տարրն է ջղոյն երկը: Առկանան պղտիկ խցիկ մէջ այն, որ կեդրոնն ունի կորիզ մը, անկէ կը մեկնին նուրբ, անօտ, երկար թեր որք կը ռուին ջղային մանրաթելեր:

Այս մանրաթելերն՝ որք ճնշուեց կտանուն ջղային խցիկներէ՝ մխոյած են իրարու, պատահանով մը ժամկուած են, և սփռուած են մեր կազմուածքին մէջ ճերմկիկ գորշագոյն թելերու երկւոր թով, զորս լոկ աչօք կտրելի է տեսնել և որոյ կրօնն Ջշ: Այսպէս, ջիղն կազմուած է շատ մը ջղային մանրաթելերէ որք միացած են իրարու և ունին հասարակ պատահան մը, ճիշդ այսպէս ինչպէս հեռագրական պարան մը կազմուած է շատ մը հազարդ իշ մետաղեայ թելերէ որք ամէնը մէկ՝ չըջապատուած են միեւնոյն եղջերախժային պատահանով:

Ձիղն՝ հեռագրի մետաղեայ թելին պէս՝ հաղորդակցութեան գործը կը կատարէ . մէջդեռ ճշմարիտ գործողն է խցիկն որ լուր կուտայ կամ կուտու նման հեռագրատան : Ձիղն ձգուած է երկու խցիկներու մէջ, որոց մին կը գրտնուի իւր մէկ ծայրը, և միւսը՝ միւս ծայրը, ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս հեռագրական մետաղեայ թելն իրարու կը միացնէ հեռագրի երկու կայարաններ : Ուստի կը հետեւցնեմք թէ՛ խցիկն է ճշմարիտ ջղային գործարան, իսկ ջղն է հաղորդիչ գործի : Խցիկն է ներգործող, ջղն է կրող :

Ուղեղն և ողնածուծն ուրեմն տեսակ մը կեդրոնական հեռագիրներ են, որք հաստատուած են կենդանւոյն մարմնոյն մէջ տեղը, և ապահով կերպով կը գործեն պատասպարեալ սկիւրոյին պատերէ : Այս հեռագրատուներէն հազարաւոր թիւեր կը մեկնին և կերթան առէն կողմ : Ո՛ր կերթան՝ Ոմանք պատշաճօրէն գործարանները կերթան դէպքէն եկած տպաւորութիւնները փնտռելու, և զայնս անդադար կը տանին կեդրոններուն որք կընդունին զանոնք, կարճանագրեն, և կողմին անոնցմէ, Ուրիշներ ևս կերթան կը հասնին կընկուղ ու ձգուող գործարանաց շարժման հրամանները հաղորդելու համար անոնց :

Ուղեղն և ողնածուծն՝ երկուքը մէկտեղ՝ կը կազմեն առանցք մը, որ տեսչաւորուած է գանկի և ողնայարի սեան խօտերէն կազմուած խորութեանց մէջ. ուղեղն որ ձուածեւ է կը գտնուի գանկին մէջ, ողնածուծն՝ որ երկարու գլանաձև է, կը գտնուի ողնայարին սեան մէջ : Բայց զմե երկու մասերն իրարու շարունակութիւնն են և մէկ ամբողջ մը կը կազմեն :

Ուղեղն և ողնածուծն ամբողջապէս խցկային համաստեւ նիւթէ մը բաղկացած չեն : Խցկային գործոն նիւթն, որ մոխրագոյն է, ուղեղին և ողնածուծին փոքր մէկ մասը կը կազմէ, մնացած մասն ամբողջ բաղկացած է ջղային թելերէ, որք միմիայն հաղորդակցութեան գործը կը կատարեն և ունի սպիտակ գոյն :

Մոխրագոյն ու սպիտակ գոյացութիւնք իրարու հետ ըստ գիւղաց խառնուած չեն, մոխրագոյն խցկային նիւթը գրաւած է . 1⁰ ուղեղին ամբողջ արտաքին երեսը, իբր կեղեւ մը կը ծածկէ զայն մի քանի հազարամէթր բարձրութեամբ : 2⁰ գրաւած է ողնածուծին կեդրոնը, մոխրագոյն երկար սիւնակի մը ձեւով, որ կուգայ ուղեղին մէջ կը մտնէ ծնելով և հոն կը վերջանայ . ապաւաւր կտուցի ձեւով գաւաղան մը բաւական ճշիւ կը պատկերացնէ այս կեդրոնական մոխրագոյն սիւնակի ձեւը : Սպիտակ գոյացութիւնն՝ որ հաղորդիչ է, կը լեցնէ ուղեղին ներքի կողմը, և չորք կը պատէ վերէն վար մոխրագոյն սիւնակը, և այսպէս իրարու հետ հաղորդակցութեան մէջ կը գնէ բոլոր գործոն մասերը, այսինքն ուղեղին մոխրագոյն կեղեւն և ողնածուծին մոխրագոյն սիւնակը :

Ուղեղը կը բաղկանայ իրարմէ որոշ երկու մասերէ . մին մեծ՝ որ կը լեցնէ գանկին գրեթէ ամբողջ խորութիւնը՝ տալ ըստ ուղեղն, միւսն՝ որ շատ աւելի պզտիկ է, կը գտնուի ուղեղին յետաւորդը, գանկին գէպի այն մասն որ ծոճրակ կըսուի . ուղեղն է այս :

Բուն ուղեղն՝ որ ձուածեւ է, կը բաղկանայ երկու զուգաչափ կիսաղունտերէ . այս կիսաղունտք իրենց կեդրոնէն իրարու միացած են . ուղեղի կի-

ուղեւորաց մակերեւոյթն՝ այսինքն միւս
բազայն կեղեւն՝ ունի տիտներ, ծուռ
ու մուռ գլանաձեւ սառայցներ որք կը
կազմեն ուղիղին թաւերը :

Ողնածուծը կը կազմէ երկար սիւն
մ'որ տղեղէն կերթաց մինչեւ միջաց ա-
ռաջին սղնը : Այս սիւնն բոլորովին գը-
լանաձեւ չէ . այլ լիջ մը տափակցած
է ետեւէն դէպ ի առաջ . ողնածուծն
ունի չորս թեւեր, որոց երկուքը կը
գտնուին անոր յաւաքից, իսկ միւս
երկուքն ալ յետաջակողման
և յետասկողման թեւք բոլորովին տար-
բեր գործեր կը կատարեն . յառաջակող-
ման թեւերը շրջիւ են . յետասկողման
թեւերն դէպքն :

Ողնածուծէն կը ծագին քառասուն
երեք զոյգ ջիղեր : Տասներկու զոյգը
կտկտն ողնածուծի այն մասէն որ գտն-
ւիին մէջ մտած է . այս ջիղերը կը որդի-
ւորեն աչաց, լսելաց, լեզուին, սքն-
դաց, դէմքին, թոքերուն, ստամոքսին
մէջ : Միւս երեսուն և մէկ զոյգը կը
ծագին ողնածուծին այն մասէն որ կը
գտնուի սրնայարի տակեաց մէջ : Այս
ջիղերէն ամէն մէկ հասն ունի երկու
արմատ, որոցմէ մին կը ծնի յառաջա-
կողման թեւէն, միւսն յետասկողման
թեւէն . յառաջակողման արմատն՝ որ
բարակ է, կը ծառայէ շրջան . յետա-
կողման արմատն՝ որ աւելի հաստ է, կը
ծառայէ զգայութեան : Այս երկու ար-
մատներն իրենց ծագած կէտէն քիչ
մանկին իրար կը խառնեն իրենց մանրա-
թեւերն և կը կազմեն երեք մը, որ
հետուն մարմնոյն մէջ կը տանի շարժում
և զգայութիւն :

Այս երկուսն ջիղն շարժիչ մանրա-
թեւերն կերթան կը հասնին մկանայն,
կը սիւնուն անոնց մէջ և հոն կը վեր-

ջանան : Զգայութեան մանրաթեւերն կը
հիւղաւորուն մանրաւորապէս մորթին
մէջ և այն տեղ կը վերջանան զսնայան
կերպերով :

Հատակրական ջիղը կազմուած է
չորս և յիններէ որք կրկին շղթայաձեւ
չարուած են ողնայարի սեան երկանքն
ի վար՝ անոր երկու կողմերը, այս ջիղ-
այն բարակ թեւերով, և սերտիւ կը
միանան ողնածուծին ուրիշ թեւերով :
Այս կրկին շղթայաձեւ կծիկներէն կը
մեկնին անհամար շարժիչ կամ զգայուն
ջիղեր և ներքին գործարանաց կը տա-
նին շարժում և զգայութիւն :

ՍՅՈՒՆԻ ԱՅԼՔ

ՃԱՆՆԻՆ . Մտաց մը մեծապէս
կը տառապէր իւր արեւը յատկոտ բնա-
ւորութեան պարճառաւ : Օր մը առաւել
դարձաւ խիստ բարկացած, և սեղան
նստաւ ճաշելու, ապուրն խիստ պողած
գտնելով՝ կառկեցաւ և պիտին բռնա-
ծին պէս պատուհանէն դուրս նետեց :
Ոնմիջուպէս ծառայն սկաւ անոր ետե-
ւէն հեռզհեռէ դուրս նետել միտք՝ զոր
բերելու վրայ էր, հացը, գինին, յետոյ
սեղանին վառոյն իսկ : «Ժողի՛րհ, դո-
չեց տէրն աւելի եւս զայրանալով և
յատկեւով արթունէն «հնչ է այդ քրածդ» :
«Ներեցէք, տէ՛ր, պատասխանեց ծա-
ռայն անտարբերութեամբ, չկրցի հա-
կնալ ձեր դիտաւորութիւնն, կարծեցի
թէ այսօր ալ բակն կուղէք ճաշել . օգը
պայծառ, երկինք գեղեցիկ և ծաղկեալ
են» : Տէրը ճանչցաւ սխալն, ուղղեց
ընկեացն շնորհակալ բլբլով ծառային
տուած այս դասէն :

Կապարաստութեան . Մեծ Աղէք .

տանդր, անդամ մի ուխտեց պատգա-
մի մը թերագրութեամբ զսէշ գոյն՝ որ
նախ իւր առջեւ կեղնէ իւր ծննդեան
քաղքէն ելնելէն վերջ, իւր ուղեւորու-
թեան միջոցին տեսաւ ճամբուն վրայ
մարդ մը որ իւր էշը կը վարէր, անմի-
ջապէս ձերբակալուեցաւ թշուառ մար-
դը. մարդը հարցուց թէ ինչ իրաւամբ
զինքը կը բռնեն, քանի որ յանցանք
մը չէ գործած, այն ժամանակ պատ-
գամը իմացուցին իրեն, այս պարագային
ըստ հանձարեղ մարդը, ինձ համար
չէ այս, այլ իշուս համար, որ ինձմէ
յառաջ կերթար:

Ծաղիկներն. Ծաղիկներն իրբեւ բնու-
թեան բանաստեղծութիւն են նոքա խառ-
նուած են մեր բոլոր յիշատակաց հետ.
նոքա կը զարդարեն թէ մանկան՝ որբուն
և թէ ծերոյն գերեզման: Ծաղիկներ ի-
րենց համար յատուկ բարբառ ունի,
ինչպէն գամելեան, հաստատամութեան
նշան է, նարկիզը, սուրբ սիրոյ, մանու-
շակը՝ համեստութեան, վարդը՝ գեղեց-
կութեան, և այլն:

Բարեբ. Բարեբերն կիշխեն աշխարհի
վրայ, եթէ անոնք ապականին, մարդ իկ
եւս ապականած են, և թէ բնածիր հան-
գամանքներն են, որ միշտ յերեւան կու-
գան: Թագուոր մը տգեղ որդի մը ծը-
նելով՝ պարտականք աւանդապէս կը
փութան փոխանակել զայն գծած ար-
հեստաւորի մը որդւոյն հետ. ժամանակ
անցնելէ վերջ այդ աղայն գահը ելնելով՝
իւր նախարարաց հետ այնպիսի ընթացք
մը կը բռնէ, ինչպէս իւր հայրն ունէր
իւր արուեստակցաց հետ, և երբ կու-
ղէին իրմէ խնդրել որ ի՞նչու այդպիսի
ընթացքով կը վարուի, նա կը պատաս-

խանէ թէ՝ «հախաւիրութեամբ ամէն
բան զլուխ կեղնէ»: Ահա բան մը՝ զոր
ստեպ կը կրկնէր երբեմն իւր հայրը:

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Ահա կ'աւարտի ներկայ թուով հան-
գիտիս Ա. տարեշրջանը, միջոց մը մեամ-
եայ՝ որ նուիրեցաւ իգական սեռի դաս-
տիարակութեան. մեզ անկէ է ԸՆՏԱՆԻՔ ի
միամեայ շրջանին վրայ այժմ ակ-
նարկ մը նետել, և ըսել թէ ի՞նչ էր
Ընտանիք և ի՞նչ պիտի ըլլայ այն՝ յա-
պագային:

Ընտանիք տառջին քայլ մ'էր,
մանկան մը քայլը, և առ այս ներդա-
մաութեան արժանացաւ հրապարակին
վրայ, և մասնաւորաց կողմանէ համակ-
րանաց. այդ համակրանաց հետ կը
խառնուէին երբեմն ամանց թշնամական
բրբիշներն, որք զմեզ չյուսահատեցը-
նելու չափ կ'արձակուէին:

Աս տոյգ է թէ Ընտանիք ունե-
ցաւ բաւական ընթերցողներ և ընթեր-
ցողուհիներ՝ որք ընդ միշտ գինքը խան-
դով ընդունեցան, և որք իւր առաջին
երեկոյը եռանդեամբ ողջունեցին, վասն
զի դոքա հասկցան թէ ի մօտոյ պիտի
կրնար մութանել մեր կացութեան մէջ
կերպ մը բարեփոխումներ, եթէ ընդար-
ձակուէին իւր օրինակին հեռեւող թեր-
թեր, կամ Աղգային Մամուլ մէջ մշտ-
նէր այն գեղեցիկ գրութիւն, որով
այլ ևս քաղաքական խնդրոց մասին
գրելու խանդը չափաւորուէր, և ուշա-
գրութիւն դարձնէինք դէպի ընտանե-
կան յարկերը:

Պիտի լինի անշուշտ և այս, վասն

գի ինչպէս հայ Մամուլ մէջ տարիէ մը ի վեր մտաւ այն սովորոյթն՝ որով իգական սեռի իրաւունքներն եւ ուսումնասիրութեան նիւթ ըլլալ սկսան բանասիրաց, ո՛վ կրնայ ուրանալ թէ Մայտոյի վրայ եղած բանադատութիւնք քանի մի հաւոր Մայտաներ չեն կազմեր, և ո՛չ ապաքէն այդ ամէն բանադատութեանց նպատակն էն կնոջ իրաւունքները, կնոջ ազդեցութիւնը, նորա կատարած պաշտօնները և ընդ և ընդ.

Նոյնպէս ո՛վ կրնայ ուրանալ թէ Ընտանիք եւ եղաւ այդ յուզուած իրենդիրներու մասին տկար արձագանգ մը, և եթէ այս եղանակաւ չկրցաւ յաղթանակ մը շահիլ, սակայն կարողացաւ գէթ կնոջ իրաւունց, ընտանեկան յարկի կազմակերպութեան օգուտները պարզել ընթերցողաց:

Եթէ ապագային այդ ինքիւնները աւելի ևս լուսարանուին, Ընտանիք երբէք չապասէր հասկնալ թէ ատանց պարձանքը ո՞ւմ կը վերաբերի, բաւական է որ ինք նախապարձակ եղաւ ամէն վտանգաւոր գաղափարներու, կոյր նախապաշարմանց դէմ գացողներու ի պաշտպանութիւն:

Իսկ թէ հսկանակ ամէն գրուածոց հրատարակութեան, դեռ շարունակեն ամէն կարգի ղեղձումներ, բնականական յարկերու մէջ կործանումներ յառաջ բերող այլանդակութիւններ, այն ատեն մեր հանդէսն իրեն բողոք մը պիտի մնայ ամէն անոնց դէմ՝ որք ազգին շահերն ի վնաս կը վարեն. և այսու թերեւ արժանի ունենց ընթերցման Ընտանիք իւր վայելած համակրանքն կը պարտի իւր կարող և համեաւ աշխատակցաց, որք ընդեայն կ'աշխատին իւր նպատակաց ուղղութեան, հետաքրքրե-

լով ղեկներցողս և հետամուտ ընկերոջ զանաք բաղմուղիմի օգուտներու զորս կը տեսնեն նոքա իրենց գեղեցիկ, օգուտածոց մէջ:

Այս նկատմամբ մեր շնորհակալութիւններն մեծ են առ Պ. Արզում, և առ Օր. Վարսենիկ և Մաքրիկ, նաեւ առ նոստ՝ որք ամէն առիթով մեզ ուշխտատակցեցան իրենց գրական կարողութեամբք: Նաեւ մեր շնորհակալութիւններն կը մատուցանեմք առ ազնիւ ընթերցողս և ընթերցողուհիս՝ որք իրենց վստահութեամբ քաջալերեցին մեր այն անգոր ձեռնարկը:

Մեզ յոյժ քաղցր է շնորհակալ լինել Ազգային գործ իշխերէն մանց, Նոյնպէս հայ մեծատանց կողմէն դատած ընդունելութեան համար, Նոյնպէս ի դաւառս դտնուող ազնուամեծար արանց ինչպէս ի Կարին, շնորհակալ եմք Վսեմ. Եղիշէ Հաղարամպետեանէ, որ Հանդիսիս մասին Կարնեցի ազգայնոց ուղղեալ պատուարեր և քաջալերիչ խրատոյցներ տուաւ, քաղցր պարտք մը կը համարեմք մեզ Նոյնպէս շնորհակալ լինիլ Եօղլատու հեռագրատան տնօրէն Մեծ. Միհրան էֆ. Ա. Բիւրքճեանի, որ քանիցս տատար եղաւ նիւթապէս Հանդիսիս ծաւարման համար:

Ինչ մեծ ուրախութիւն մեզ համար, երբ մեր հանդէսը կը ծաւալի Մըխիթարեանց վանքէն մինչև Յակոբեանց վանքը, ի Պոլսոյ մինչև ի Տպղիս, ի Հալաբնակ գաւառս, այսինքն ուր որ հայ կայ: Մեր ցաւն այն է որ մեր հանդէսը այնքան չծաւալիր նաեւ ի Կովկաս, և բախտ չենք ունենար մերթ ընդմերթ մեր ընթերցողաց ներկայացնել մեր Ռուսաստան եղբարց հանճարոյ արդիւնքն, մանաւանդ նոցա գեղեցիկ սեռին գը-

բախան գործունէութեան նոր փորձերն ,
յորտ աւելի պիտի փայլի անշուշտ հան-
րած սնօթ տիկին երիցեանց :

Ընտանիք այսքան հայ ժողովրդին
ծանօթանալէ վերջ պիտի մանէ քիչ ժա-
մանակէն յերկրորդ ատրեշքան նոր
յոյսերով և նոր փափաքներով լի, և
իւր գտած քաջալերութենէն ալ աւելի
համարձակած պիտի աշխատի իւր ող-
ջութեան , պիտի ընու իւր էջերը խը-
նամով պատարտութեամբ գեղեցիկ յօդ-
ուածներով , գրութիւններով , գիտական,
բարոյական , բանասիրական տնտեսական
գիտելիքօք , խղճահար ուշադրութիւն
պիտի գարձնենք յօգուածոց ընտրու-
թեան մասին , մտածելով ընդ միշտ թէ
մեզ նպատակ ընդունած ենք ընդհա-
նորին շահը՝ մասնաւորաց այլ ընդ այ-
լոյ դիտումներէն աւելի :

Հանդիսի Բ. շրջանի սկիզբէն մեր
ընթերցողու հեաց յօգուտ ընտանիքի
աշխատակցոց մէջ պիտի մանէ ՎԱՅԵԼՔԻ
նախկին խմբագրապետ Պ. Միլքոն Գա-
լէնտէրեան որ պիտի աւանդէ Ընտա-
նիքի ընթերցողու հեաց գործնական ձե-
ւագիտութեան դասեր հանդերձ պատ-
կենքներով յիշեալ էֆէնտիին այս մասին
ունեցած հմտութիւնը արդէն ծանօթ է
ընդհանրութեան : օրում , այժմ կը խոս-
տանայ օգտակար կերպով աշխատել :
Պ. Մ. Գալէնտէրեան կը վստահացնէ բո-
լորովին իւր ազնիւ ընթերցողուհիները
թէ իւր միջոցաւ Ընտանիք այս թերին
եւս պիտի լեցնէ : Սոյն յաւելման հա-
մար ստիպուեցանք ձեւագիտութեան
պատկերաց փորագրութեան ծախքն
հանելու չափ դանէ մեր բովանդակաց վը-
րոյ յաւելու (10) դահեկան գողն գու-
մար մը , կիսաշրջանի վճարումն եւս 23
գահ : Բարձրացնելով , իսկ գաւառաց

համար 50 դահեկան :

Ձեռագիտութեան դասաց հեա
մեղրամովէ ծաղիկ շինելու արուեստն ,
եւս պիտի ուսուցուի մեր ազնիւ ընթեր-
ցողուհեաց , Բ. շրջանին մէջ , հանդերձ
իրենց պատկերներով :

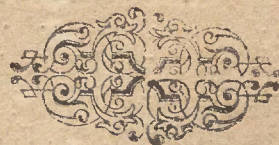
Հանդիսի ապագայական տառերու
նորոգութեան և այլ կարեւոր գործու-
ղութեանց պէտքն զգալով՝ պիտի աշ-
խատինք հանդիսի Բ. շրջանի Ս. թեր-
թէն վերջն առ այս ի գործ դնել :

Գաւառացոց բաժանորդագրու-
թեան շրջանն ամբողջացած լինելով չը
պիտի կրնան յաջորդ շրջանի թերթերն
ընդունիլ առանց կանխիկ վճարելու ի-
րենց բաժանորդագրիւր :

Կը խնդրուի գաւառացի Մեծ բա-
ժանորդներէ որ ի գիւրութիւն՝ ուղղու-
կի առ հրատարակիչն ուղարկել հաճին
իրենանց բաժնեգինն նամակադրօյմով :

ԸՆՏԱՆԻՔ մեծ օւրախութիւն պիտի
զգայ , երբ յաւէտ աշխատի իւր կոչման
և նորոտակաց այն ստեն թերեւս ի վերջ
իննեւասաներօք դարու կոտորէ և
աանդ ագին իւր յօրեկանը :

Օր խնդալթեան , որ այժմէն զմեզ
յոյսերով կը համակէ , և կաւեռէ մեզ
բիւր յաջողութիւններ ուրեմն աշխա-
տի'ք :

ՑԱՆԿ ՆԻԻԹՈՅ

Ալֆային փորձարանք	357
Ազդ	32, 33
Ամուսնություն	44, 52, 69
Ամուրիություն	138, 151
Անձնանուիրություն կնոջ	6
Ապահարզան	77, 88
Այլ և այլք 112, 128, 144, 191, 223, 256, 349, 380	
Առնակին	279, 295
Առողջարանական տեսություն 30, 38, 58, 73, 184, 207, 239, 268, 284, 517	
Առանին տեսություն 35, 54, 71, 83, 99, 115, 139, 147, 163, 195, 214, 227, 243, 270	
Արևելյան ընտանիք մը 118, 136, 172, 187, 205, 221, 231, 251, 266, 801, 313, 348, 264	
Արտեսագիտություն	367
Աւերորդագաշտություն	105
Աւերորդ ծախքեր	26
Աւուրք գարնան	247
Բարեպաշտություն	323
Բարի մայրեր 7, 47, 33, 49, 65, 81, 97, 114, 129, 145, 161, 177, 198, 209, 225, 241, 257	
Բարոյական	153
Բանջարաբուսական	254, 287
Բանաստեղծություն	332
Թանի պատկ	369
Գեղեցկություն	340
Գիտական	185, 198, 220
Գիտական և առողջարանական տեսություն 92, 102, 123, 134, 157	
Դաճանակություն	62, 76
Դրագէտք	337
Դրական	189, 203, 218
Դործէ աղջիկ	361
Դպրոցներն ալ պէտք է մտածել	259
Դժբախտ մայր մը	126
Երաժշտություն	121
Երգելը յաղկել է	230
Երկու առջ	101
Երջանկություն	361
Ընտանիք	3, 165, 237
Ընտանեկան տնտեսություն	9
Ընտանեկան նախակարգի 12, 23, 50, 67, 131, 277, 294, 309, 330, 343	
Ընտանեկան երեկոյթ	127
Ընտանեկան միութնարարություն	273
Ընտրություն	344
Թէ ինչո՞ւ ամուսնա պատուհի մը բռնեց 149	
Թրախոմա կամ պաշլք	90, 108

Իդական և ռուս զատարարություն հետև.

մամբ	19
Խոչ է երկատարողություն	305
Մարդաբան ընտիր բանաստեղծություն	262
Մերանույ մը խոստովանություն	213
Կարգ	46, 61, 85
Կը փափաքինք	174
Կին	56
Կնոջ արտաբեր	289
Կրօնք	15
Կրօնական գիտելիք	29
Հակադրություն	322
Հանրիս ճարտարակ	203
Հայ գրականություն	142, 170
Հայ կինն եկեղեցույ մէջ	110
Հաստատման Ի Փրանքլին 253, 286, 330, 315, 335, 350	
Հայ կուսանք	353
Հին խնամատիրաց տմանց կարծիք	180
Հաւաքածոյք զբոսանք 48, 64, 80, 96, 112, 145, 191, 208, 320	
Հրեշտակ և մանկիկ	73
Հորը տունը	45
Հնդկական խրճիթ 160, 168, 182, 201, 215, 231, 249, 264, 282, 299, 311, 326	
Ճիգուրթական չարժուած	43
Մահ կնոջ	291
Մայրն և դուստր	376
Մայրական յուր գրություն	41
Մանկավարժական	120
Մեր փափաքներն, մեր թշուառություն	275
Մորը պարծանք	356
Մորս կրօնք	360
Յառաջարան	1
Յոյս	282
Յուսարեկ	328, 346
Նոր տարի 1884	113
Նուէր	224, 256, 288, 320
Ո՞վ է երջանիկ	179
Ջղային դրություն	377
Սէր ընտանեկան	155, 167
Սպանեալն	245
Վախճան	176, 192
Վարդ և գերեզման	56
Վարժապետին փարձք	307
Տուն	16
Օգտակար ծանօթություն	79, 190
Օտարազգի գրադատուհիք	28, 95

ԽՄԲԱԳԻՐ . - Սիմոն Գաբամանեան
ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ . - Սրամ Աշեան

ՏՊԱԳՐԵԱԼ ՀՐԱՄԱՆԱԻ ՄԷՍՐԻՏԻ

1
3
2
3
3
4
5
1

